

RV 70 kompletterande utredning i Enköping

Rapport 2016:79
Kompletterande arkeologisk utredning

Uppsala län, Uppland, Enköpings kommun,
Vårfrukyrka socken, Vårfrukyrka-Lundby 1:3 och
Vårfrukyrka-Jädra 1:6

Wivianne Bondesson

RV 70 kompletterande utredning i Enköping

Rapport 2016:79
Kompletterande arkeologisk utredning

Uppsala län, Uppland, Enköpings kommun,
Vårfrukyrka socken, Vårfrukyrka-Lundby 1:3 och
Vårfrukyrka-Jädra 1:6

Dnr 5.1.1-2016-00389

Wivianne Bondesson

Arkeologerna

Statens historiska museer

Våra kontor

Linköping

Lund

Möln dal

Stockholm

Uppsala

Kontakt

010-480 80 00

info@arkeologerna.com

foramn.efternamn@arkeologerna.com

www.arkeologerna.com

Arkeologerna

Statens historiska museer

Rapport 2016:79

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.

Villkor på <http://creativecommons.org/licenses/by/2.5/se>

Bildredigering och layout: Åsa Östlund

Tryck/utskrift: Arkitektkopia AB, 2016

Innehåll

Sammanfattning	6
Inledning	6
Antikvarisk bakgrund	6
Arkeologisk potential inför utredningen	7
Målsättning	7
Metod	8
Resultat	8
Ej kulturhistorisk lämning	8
Referenser	8
Kartor	9
Administrativa uppgifter	9
Bilagor	10
1. Objekttabell	10
2. Schakttabell	10

Sammanfattning

Vid utredningen registrerades ingen fornlämning, dock påträffades ett antal lösfynd från senare historiska perioder.

Inledning

På uppdrag av Länsstyrelsen i Uppsala län har Arkeologerna, Statens historiska museer, genomfört en arkeologisk utredning inom fastigheterna Vårfrukyrka-Lundby 1:3 och Vårfrukyrka-Jädra 1:6. Utredningen gjordes inför ombyggnad av riksväg 70. Uppdragsgivare var Trafikverket.

Utredningsområdet om sammanlagt cirka 3300 kvadratkilometer är beläget på flackt kuperad f.d. skogsmark vilande på glacial lera med ett parti sandig morän i centrala delen. Berggrunden utgörs i sydost av sur intrusiv bergart (typ granit, granodiorit, monzonit m.m.) som är porfyrisk eller ögonförande. I den nordvästra delen utgörs berggrunden av kvarta-fältpatrik sedimentär bergart (sandsten, gråvacka m.m.).

Området är beläget mellan 15–20 m ö.h. (fig. 1).

Antikvarisk bakgrund

Utredningsområdet förstagångsinventerades år 1951 och reviderades år 1980. Det är beläget i en rik fornlämningsbygd med gravar och stensträngar i närområdet. En utredning har genomförts på andra sidan riksväg 70 vilket ytterligare har förtätat fornlämningsbilden framför allt i öster med bl.a. fler gravar och kulturlager (Celin 2015). Området har senare förundersökts år 2015 vilket påvisat mycket rikliga fyndförekomster av metallföremål bl.a. skära av brons (Appelgren & Evanni 2016).

Det finns två fynd i SHM:s lösfyndsregister registrerat i närområdet, i byarna Jädra respektive Rekasta, inv. nr 7366 och 13 991. De utgörs av en del av en skafthålsyxa av bergart och en flintdolk. På gårdarna Jädra och Sävsta finns inga fynd registrerade från vare sig Enköpings- eller Upplandsmuseum enligt excerptpärm. I Enköpingsmuseum finns däremot Lundby representerat med fyra knäckstenar enligt samma källa (inv. nr 2029, Vårfrukyrka 560:1).

I Skog & Historias register Skogens pärlor finns inga ytterligare poster registrerade.

Gården Jädra, belägen ett hundratal meter söder om utredningsområdet, har enligt SOFI skriftligt belägg från år 1370 då det skrivs ”iaedrhrom” och därefter med en mängd olika stavningar såsom iedrom, iädhre eller Jedre. Den beskrivs dels som Herrgård dels som gård. Den äldsta kartläggningen av gården i Lantmäteriverkets arkiv är från år 1849 och kartor över Jädra saknas i Riksarkivets storskaliga

kartarkiv. Dock förekommer gården utritad i periferin till ägomätningen över Lundby från år 1703.

Gården Sävsta, belägen ett par hundra meter västnordväst om utredningsområdet och vars mark tidigare sträckt sig fram till Jädra, har enligt SOFI skriftligt belägg från år 1419 då det skrivs "Sae-nistum" och därefter med en mängd olika stavningar såsom saeff-nestom och såphstha. Den beskrivs som gård eller gårdar men det sistnämnda beror snarast på att det i häradet finns ytterligare en gård i Enköpings-Näs socken med samma namn och att det i många fall varit oklart vilken som menas.

Gården Lundby, belägen cirka 500 hundra meter västsydväst om utredningsområdet, går idag in som en kil mellan Jädra och Sävsta, vilket den inte gör på äldre kartor. Dess äldsta belägg i SOFI är från 1439 då det skrivs "Lunbj" eller "Lyndby" och därefter med en mängd olika stavningar såsom Lwndby, Lunby eller Luntby. Den beskrivs som gård eller by men det sistnämnda beror snarast på att det finns ytterligare två ställen i i häradet i socknarna Tillinge respektive Svin-negarn med samma namn och att det i flera fall varit oklart vilken som menas.

Arkeologisk potential inför utredningen

Utredningsområdets arkeologiska potential utgjordes framför allt av möjligheten att hitta boplatser och gravar från den befolkning som fanns här från bronsåldern och framåt och som då anlagt de gravar som är i närområdet.

Målsättning

Den övergripande målsättningen vid en särskild arkeologisk utredning är att lokalisera och fastställa fornlämningar. Vid inventering av fornlämningar noteras ovan mark synliga lämningar samt gynnsamma lägen för boplatser. Status för eventuella boplatslägen fastställs genom utredningsgrävningar. På ett vidare plan syftar utredningen till att underlätta planprocessen så att man kan undvika, alternativt minimera ingreppen i fornlämningarna. Följande mer specifika målsättningar för det aktuella området kunde urskiljas:

- Identifiera förhistoriska boplatser, från bronsåldern och framåt.
- Inventeringen ska också redovisa övriga kulturhistoriska lämningar som exempelvis äldre bebyggelselämningar.

Metod

- Arbetet inleddes med en genomgång av bakgrundsmaterial som litteratur, FMIS, SHM:s lösfyndsregister, excerpter, ortnamnsregistret, rapporter, digitala historiska kartor från Lantmäteriverket och Riksarkivet och geologiska kartan.

- Inventering i fält varvid nya och möjliga fornlämningar identifierades. Dessa har beskrivits kortfattat enligt RAÄ:s praxis och mätts in med DGPS. Närliggande lämningar besiktigades.
- Utredningsgrävning av möjliga fornlämningar, här boplatslägen, och möjliga gravar, har utförts med hjälp av grävmaskin varvid mindre schakt tagits upp ner till anläggningsförande alternativt orörd nivå. Vid behov finrensades ytan för hand. Ytan genomsöktes med metalldetektor. Efter dokumentation och inmätning lades schakten igen.
- Sammanställning och analys av resultaten presenteras i denna rapport (fig. 2–3).

Resultat

Vid utredningen registrerades inget av kulturhistoriskt intresse.

Ej kulturhistorisk lämning

Vid utredningen registrerades ett objekt, ett förmodat boplatsläge, (objekt 1). Objektets yta sammanföll med utredningsområdet då detta i sin helhet var tämligen homogent och med små nivåskillnader. Över ytan drogs 13 schakt av varierande storlek. Djupet gick ner till cirka 1–2 decimeter under torv och förna förutom i två fall då djuptag gjordes. Inga anläggningar av kulturhistoriskt intresse påträffades. Fynden i schakten var vanligen från historisk tid eller av obestämbart ålder. Det äldsta fyndet var en järnbrodd av järnålder-/medeltidstyp som dock inte kunde knytas till något sammanhang. Utöver detta iaktogs tegel, obränt djurben, glas, fönsterglas, järn i form av spikar, sömmar, hästsko, klumpar och tenar, yxa, pryl, ett obestämbart mynt, plast m.m. Föremålen var tämligen jämnt utspridda över hela området. Flera fina hållpartier påträffades under jordtäcket. Med tanke på höjden över havet och fornlämningsbilden i bygden med rikligt med skålgropar och ristningar rensopades hållarna, dock utan att något av intresse iaktogs.

Referenser

- Appelgren, K. & Evanni, L. 2016. Gravar och rituella aktiviteter. RV 70, sträckan Enköping–Simtuna, område 1. Arkeologisk förundersökning. Statens historiska museer. Arkeologerna. Rapport 2016:39. Stockholm.
- Celin, U. 2015. Riksväg 70, Enköping–Simtuna. Arkeologisk utredning. SAU Rapport 2015:2.

Kartor

rak= Rikets allmänna kartverks arkiv

lm= Lantmäterimyndigheternas arkiv

lms= Lantmäteristyrelsens arkiv

Ekonomisk karta, år 1951, J133-11H3e53. rak
Häradskartan, år 1859, Enköping J112-83-25.rak
Häradskartan, år 1859, Tillinge J112-83-24a. rak
Jädra, Ägomätning, år 1849, 03-vår-124. lm
Lundby, storskifte, år 1802, 03-vår-64. lm
Lundby, storskifte, år 1801, B78-14:2. lms
Lundby, ägomätning, år 1703, B78-14:1. lms
Rekasta, år 1825, enskifte, B78-17:7. lms
Rekasta, år 1826, enskifte, 03-vår-89. lm
Rekasta, Laga skifte, år 1851, B78-17:10. lms
Rekasta, storskifte, år 1818, 03-vår-81. lm
Säfsta, Rågång, år 1824, 03-vår-87.lm
Säfsta, ägomätning, år 1854, 03-vår-127. lm
Säfsta, år 1862, ägoutbyte, 03-vår-149. lm
Södra Rekasta, storskifte, år 1817, B78-17:5. lms
Södra Rekasta, laga skifte, år 1854, 03-vår-130. lm
Södra Rekasta, rågångsätgård, år 1842, 03-vår-115. lm
Vårfrukyrka sn, Ekonomisk, år 1850, B78-1:1. lms

Administrativa uppgifter

SHMM:s dnr: 5.1.1-2016-00389.

Länsstyrelsens dnr: 431-655-2016.

SHMM:s projektnr: A13422.

Intrasisprojekt: SHMM2016:080.

Undersökningstid: 27 juni samt 12–13 juli 2016.

Projektgrupp: Projektledare Wivianne Bondesson, projektmedarbetare Maria Lingström samt systemförvaltare Anders Biwall.

Underkonsulter: Hägglunds AB.

Exploateringsyta: 3 300 m².

Undersökt yta: 192 kvadratmeter.

Läge: Fastighetskartan, Storruta 66G1BN SPARRSÄTRA.

Ek karta 11h3e.

Koordinatsystem: Sweref 99 TM.

Koordinater för undersökningsytans sydvästra hörn:

E 615747, N 6616746.

Höjdsystem: Rikets, RH 00.

Dokumentationshandlingar som förvaras i Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA), RAÄ, Stockholm: Dokumentationshandlingarna

lagras tillsammans med Intrasis-databasen.

Fynd: Inga fynd har tillvaratagits.

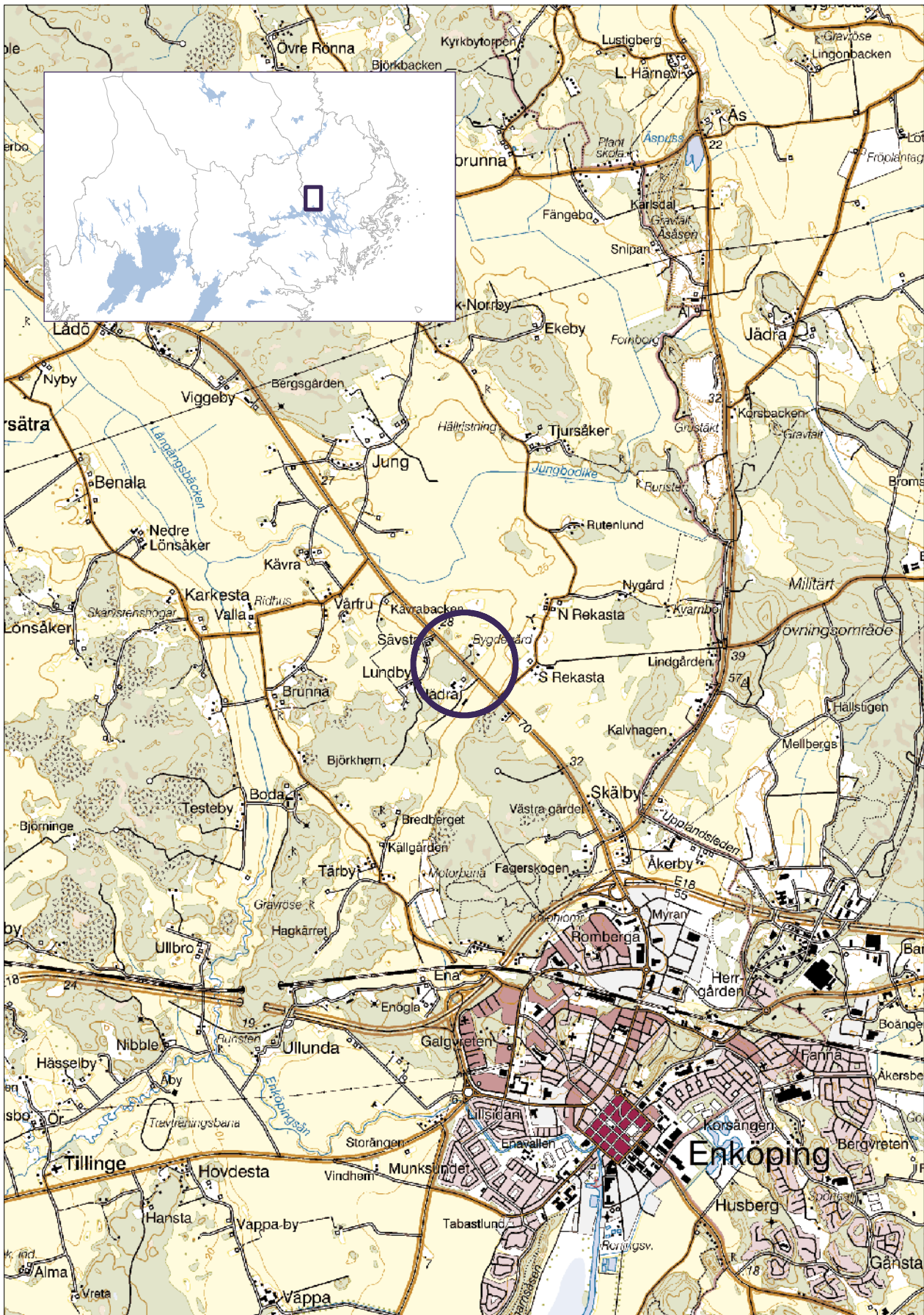
Bilagor

Bilaga 1. Objekttabell

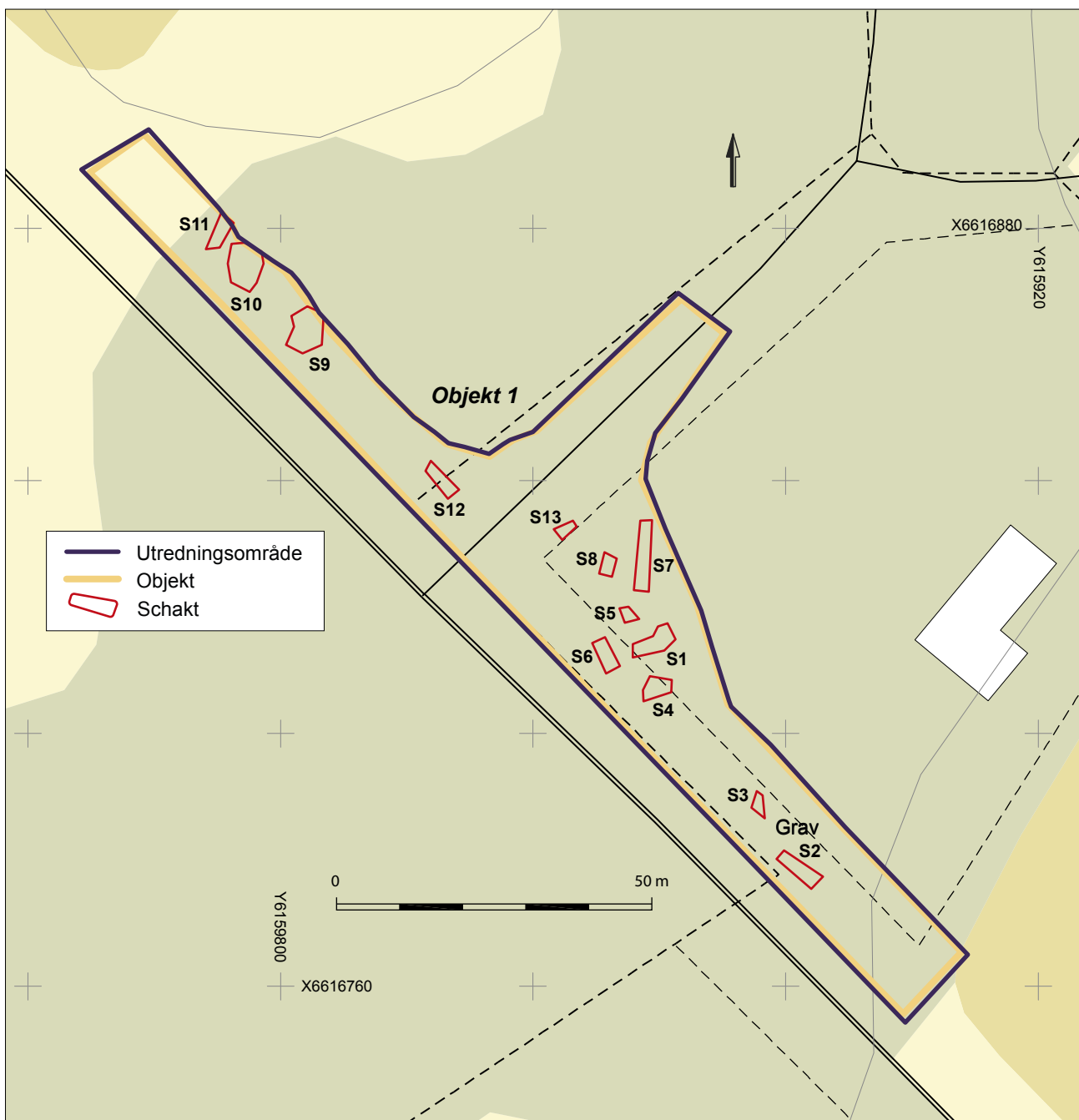
Objekt nr	Beskrivning	Statusförslag	Kommentar
1	Utredningsobjekt. Hela ytan, ca 190×10–55 m stor (NV–SÖ) och 3 300 m ² är utredningsobjekt. Förmodat boplatssläge. Orientering: Omedelbart NÖ om riksväg 70 och på ömse sidor om tillfartsväg. Terräng: Flackt kuperad mark. Skogsmark, avverkad. Höjd: 15–20 m ö.h.	Ej kulturlämning.	Utredningsgrävd med 13 schakt. Inga fornlämningsindikationer. Ej till FMIS.

Bilaga 2. Schakttabell

Schaktnr	Obj. nr	Beskrivning	Anläggningar och fynd
1	1	9,5×1,5–4 m stort (ÖNÖ–VSV) och 0,15–0,2 m djupt. Torv 0,05 m tjockt, sen siltig morän med rikligt med sten, 0,05–0,3 m stora. Häll i centrala delen.	Fynd av sölja och prygl?, båda av järn.
2	1	8×1,5 m stort (NV–SÖ) och 0,15 m djupt. Torv 0,05 m tjockt, sen siltig morän med måttligt med småsten, 0,05–0,1 m stora. Häll i botten.	
3	1	3,5×1,7 m stort (N–S) och 0,3 m djupt, samt ett litet djuptag till ytterligare 0,1 m djup. Torv 0,05 m tjockt, sen siltig, myllig morän med småsten.	Fynd av ett sentida obestämbart järnföremål.
4	1	3×1–3 m stort (Ö–V) och 0,2 m djupt. Torv 0,05 m tjockt, sen siltig morän med måttligt med 0,05–0,3 m stora stenar. Beläget invid block.	
5	1	4×1,7 m stort (NNV–SSÖ) och 0,15 m djupt, häll i S delen. Torv 0,05 m tjockt, sen siltig morän med måttligt med småsten, därunder silt.	
6	1	5,5×2 m stort (NNV–SSÖ) och 0,13–0,3 m djupt. Torv 0,05 m tjockt sen myllig, siltig morän med måttligt med sten, 0,05–0,5 m stora.	2 hästkosömmar.
7	1	12×1,5 m stort (N–S) och 0,15–0,3 m djupt. Torv 0,05 m tjockt, sen myllig, siltig morän med måttligt med 0,05–0,3 m stora stenar.	Brodd i N delen, 3 hästkosömmar, 1 obestämbart yxa, 1 kopparmynt, 1 obestämbart järnföremål.
8	1	3×1,7 m stort (N–S) och 0,15 m djupt. Torv 0,05 m tjockt, sen myllig, siltig morän med måttligt med småsten.	1 hästkosöm
9	1	8,5×2,5–5 m stort (NÖ–SV) och 0,1–0,3 m djupt. Torv 0,05 m tjockt, sen siltig morän med enstaka sten upp till 0,3 m stora, därunder häll.	
10	1	8×5,5 m stort (N–S) och 0,05–4 m djupt. Torv 0,05 m tjockt, sen myllig, siltig morän. Häll under.	1 järnbeslag, ej intaget
11	1	6×1,5–3 m stort (N–S) och 0,05–0,15 m djupt. Torv 0,05 m tjockt, sen myllig siltig morän med enstaka småsten. Häll under.	
12	1	5,5×1,7 m stort (NV–SÖ) och 0,15 m djupt. Djuptag ytterligare 0,3 m djupt. Torv 0,05 m tjockt, sen myllig, siltig morän med enstaka småsten.	
13	1	3×1,1 m stort (NÖ–SV) och 0,2 m djupt. Torv 0,05 m tjockt, sen påfört gruslager, därunder sen siltig morän med enstaka småstenar. Sentida skräp i fyllnadslagret.	

Figur 1. Läget för utredningen markerat på utdrag ur Terrängkartan, blad 619 Enköping och Sverigekartan. Skala 1:50 000.

Figur 2. Plan med samtliga objekt och schakt markerade på utdrag ur Fastighetskartan, 66G1BN SPARRSÄTRA. Skala 1:1 000.

Figur 3. Brodd av järn funnen i schakt 7.
Foto: Wivianne Bondesson.